

GUIDE TIL AUDIO-WALK I GILLELEJE

- OM DE DANSKE JØDERS FLUGT TIL SVERIGE
I OKTOBER 1943

TIL LÆREREN

Jøder under flugten fra Danmark til Sverige i oktober 1943.
©Dansk Jødisk Museum

Lærerguide til audio-walk i Gilleleje

Produktion: Dansk Institut for Internationale Studier
Redaktion: Solvej Berlau, Katrine Buchhave og Bo U. Lauritzen
Pædagogisk konsulent: Bo U. Lauritzen
Layout: Susanne Knudsen Kolodziejczyk
Korrektur: Susanne Knudsen Kolodziejczyk

Lærerguide til audio-walk i Gilleleje

LÆRERGUIDE TIL AUDIO-WALK I GILLELEJE

Denne guide henvender sig til lærere i folkeskolens ældste klasser og på ungdomsuddannelserne samt andre, som ønsker at lave en ekskursion til Gilleleje fx i forbindelse med et undervisningsforløb om Holocaust i Danmark. Audio-walken vil også kunne bruges i relation til andre forløb om fx besættelsestiden, flugt og flygtninge, racisme, antisemitisme eller lignende.

Det er en forudsætning, at eleverne kender lidt til baggrunden for jødernes flugt til Sverige, først og fremmest 'jødeaktionen' i oktober 1943 samt Holocaust. Du kan finde inspiration i boksen "Inden I tager til Gilleleje..." .

Guiden er et bud på, hvordan et besøg i Gilleleje kan gribes an, hvilke steder eleverne med fordel kan introduceres for, samt hvilken rute I kan gå. Det rummer dog ikke en udtømmende liste over relevante steder at besøge i Gilleleje. På sidste side finder du et link til yderlige undervisningsmateriale og litteratur om emnet.

Audio-walken tager udgangspunkt i konkrete flugtforløb til og fra Gilleleje i 1943 og er struktureret omkring nedslag i disse fortællinger. Det er tanken, at du og elevgruppen ankommer på stationen, ligesom mange af de jødiske flygtende gjorde det i 1943. Derefter går I sammen rundt i byen og ser udvalgte steder, der havde betydning i forbindelse med flugten til Sverige. Ruten slutter ved Gilleleje Museum.

Eleverne kan med fordel læse og forholde sig til disse tekster fra www.folkedrab.dk

1. [Holocaust – overblik](#)
2. [Oktober 43: De danske jøders flugt til Sverige](#)
3. [Flugten til Sverige](#)
4. [Den danske samarbejdspolitik og jødeaktionen](#)
5. [Gemte jødiske børn i Danmark](#)
6. [Hjælpen til de danske jøder – hvorfor hjalp så mange, og hvad var risikoen?](#)

Med til guiden hører en række relevante kilder, der har forbindelse til stederne, og som du kan vælge at lade eleverne læse selv eller læse op af, når I er ved det pågældende sted. Vi anbefaler dog, at eleverne lytter til kilderne ved hjælp af de tilhørende QR-koder. Nedenfor er et link til et elevark med alle de QR-koder til kilder, de skal høre på turen.

PDF-fil: [Elevark](#) med QR-koder.

Alternativt kan du sende eleverne rundt i byen på egen hånd. Til dette formål er der udarbejdet en elevguide til audio-walken med kort, QR-koder (kilder) og introduktioner til de enkelte stop på ruten. [Elevguiden finder du her](#).

Tre måder at få adgang til kilderne:

1. Lad eleverne hver især scanne QR-koderne i den anbefalede rækkefølge med deres tablet eller smartphone, så de kan få kilderne læst op.
2. Scan QR-koden med din smartphone eller tablet og tilslut små højttalere, så I sammen kan få kilderne læst op.
3. Eller download en PDF med kilderne og print ud til eleverne forud for ekskursionen.

Billedet viser toget M3 på Gilleleje station. Toget har med stor sandsynlighed transporteret flygtende danske jøder til Gilleleje i oktober 1943. © Nordsjællands Veterantog.

ITOGET OG VED ANKOMSTEN TIL GILLELEJE STATION

Lad fortællingen begynde allerede på togturen.

Fortæl eleverne følgende:

De fleste jødiske familier forlod deres hjem, umiddelbart efter, de havde modtaget advarslen om den forestående "jødeaktion". Af frygt for at blive pågrebet af nazisterne sov de i dagevis hos venner, naboer og fremmede, som tog dem ind i deres hjem eller lod dem bo i deres sommerhuse. Nogle jøder overnattede endda i parker og skove. I løbet af de næste kaotiske dage rettede familierne fokus mod en egentlig flugt ud af landet, og blikket faldt på nabolandet Sverige, der netop i disse dage åbnede op for at modtage danske flygtninge. Den hektiske aktivitet hos de jødiske familier i Danmark kan fx aflæses i det svenske søværns rapporter: Alene mellem den 28. september og den 3. oktober kom mindst 871 flygtninge i sikkerhed på den anden side af Øresund.

Da aktionen mod de danske jøder var en realitet, søgte mange jødiske familier mod fiskerbyen Gilleleje, som de blandt andet kendte fra sommerferieophold. Ud af ca. 7500 jødiske flygtninge, flygtede ca. 1500 personer herfra.

Kilder til Togturen/ Gilleleje station

De følgende tre kilder giver hver især et indtryk af, hvordan jødiske flygtninge oplevede togturen til Gilleleje.

Her fortæller den østrigske jøde, Lothar S. i et brev til sine sønner, hvordan han og hans kone måtte flygte i al hast og kun kunne medbringe det tøj, de gik og stod i. Der er også beretningen om en ung kvindes bange anelser, da jøderne "væltede ind" i Gillelejetoget. Og den danske jøde Anna Olsen fortæller i et brev til sin bror om, hvordan flygtningehjælperne dukkede op på stationen før Gilleleje og hjalp de jødiske flygtninge.

Lothar S.

En ung kvinde

Anna Olsen

PDF-fil: [Togturen](#)

Gå nu til Gilleleje Kirke, Gilleleje Hovedgade 43.

Gilleleje kirke

Fortæl eleverne følgende:

Den 6. oktober 1943 var der så mange flygtninge i Gilleleje, at det danske kystpoliti måtte afspærre og lukke havneområdet. De frygtede, at tilstedeværelsen af hundredvis af mennesker med store mængder bagage ville tiltrække Gestapo fra Helsingør. Med havnen afspærret måtte de mange mennesker, der var ankommet til Gilleleje, skjule sig i byen. Mange Gilleleje-borgere indlogerede folk i gæsteværelser, på lofter, i kældre, i høsehuse og lignende, men også i menighedshuset og på loftet af Gilleleje kirke blev mange gemt. En del af de jødiske familier blev i den forbindelse splittet op.

Men nogen gav besættelsesmagten et tip om de mange flygtninge, og ud på aftenen ankom Gestapo og lavede en razzia i kirken. Omkring 80 jøder blev arresteret. De blev straks efter kørt til Horserødlejren. Enkelte blev senere frigivet, men hovedparten af de tilfangetagne blev deporteret til KZ-lejren Theresienstadt i nærheden af Prag i det nuværende Tjekkiet.

Razziaen i kirken betød, at de illegale transporter måtte flytte væk fra havnen til strandene i omegnen.

Gå ind i Kirken.

Kilde til kirkeloftet

Her fortæller en ung kvinde om, hvordan hun oplevede at være skjult på kirkeloftet natten mellem den 6. og 7. oktober 1943, hvor nazisterne foretog en razzia og anholdt ca. 80 jøder.

En ung kvinde

PDF-fil: [Vidneberetning fra kirkeloftet](#)

Gå nu til "Et gemt barns barndomshjem", Lille Strandstræde 3,

Gilleleje er verdenskendt for sin indsats for at hjælpe jøder til Sverige, og hvert år kommer udenlandske gæster for at besøge kirkeloftet (tag selv et kig i gæstebogen og bemærk fx de mange hebraiske og amerikanske hilsner).

Et gemt barns barndomshjem

Fortæl eleverne følgende:

En del jødiske børn blev efterladt af deres forældre i Danmark, da de måtte flygte fra den nazistiske besættelsesmagt. Man regner med, at omkring 150 (ca. 10 %) af de jødiske børn ikke kom med til Sverige. Der var mange årsager til, at forældre valgte at efterlade deres børn. Nogle af flugtbådene tog ikke børn med fx fordi fiskerne frygtede, at børnene ville græde, så flugten blev afsløret, og nogle forældre mente, det var for farligt at tage dem med. I de tilfælde blev børnene gemt hos familie, naboer eller venner. Nogle børn blev gemt hos fremmede, der ønskede at hjælpe og som for de flestes vedkommende tog børnene til sig, som om de var deres egne. Også i Gilleleje var der "gemte børn".

Billede af Tove Udsholts barndomshjem

Kilde til Et gemt barns barndomshjem

Kilden er en kort film om Tove Udsholt, som blev skjult hos plejeforældre i Gilleleje under krigen. I filmen fortæller Tove om at blive efterladt i Danmark, da hendes mor flygtede til Sverige, og om hvordan det var at møde sin mor igen efter krigen.

Tove Udsholt

Gå nu til det sted, hvor det gamle bådebyggeri lå på Havnevej 17 ned mod havnen.

Jødekomiteens mødested - organisering af de illegale transporter

Fortæl eleverne følgende:

En række af Gillelejes indbyggere tog konsekvensen af razziaen på kirkeloftet og etablerede en "Jødekomité" bestående af en række Gillelejeborgere, der koordinerede afgange og priser for de illegale transporter. Møderne i komiteen foregik flere steder i byen bl.a. i det gamle bådebyggeri. Ideen bag jødekomiteens arbejde var at få sat flugten i system, forhindre en gentagelse af episoden på kirkeloftet, få kontrol med priserne og sørge for at de jøder, der ikke havde mulighed for selv at betale for flugten, også kunne komme til Sverige.

Kilder til Jødekomiteens mødested

Her fortæller amtskonsulent L. C. Jensen og købmand Gilbert Lassen om deres og Jødekomiteens arbejde i Gilleleje og om, hvordan det lykkedes at arrangere og hjælpe en lang række jødiske flygtninge på trods af nazisternes tilstedeværelse i byen.

Amtskonsulent Jensen

Købmand Gilbert Lassen

PDF -fil: [Organiseringen af de illegale transporter](#)

Gå nu hen til Stejlepladsen ved siden af restaurant "Gilleleje Havn" og stil jer ved mindesmærket udformet som grundstammen af en skibsstavn, der peger mod Höganäs i Sverige. Höganäs var et af målene for de både, der sejlede jøderne over.

Mindesmærket som peger mod Höganäs i Sverige

Gilleleje havn

Fortæl eleverne følgende:

Inden og op til razzaen på kirkeloftet foregik overfarterne til Sverige mere eller mindre uorganiseret. Der var en række kaotiske situationer på havnen, hvorfra langt de fleste overfarer fandt sted i de første dage af flugten. Der var en konstant frygt for, at Gestapo skulle dukke op. Efter at "Jødekomiteen" blev etableret, foregik afsejlingerne mere organiseret, og de blev spredt ud på de omkringliggende strande.

Langt de fleste danske og herboende jøder kom sikkert i havn i Sverige. Vi ved i dag, at der ikke blev gennemført politimæssig overvågning af Øresund fra tysk side i oktober måned 1943. De tyske patruljebåde, som var til stede på Øresund, varetog kun sømilitære opgaver, først og fremmest fjernelse af miner, og mandskabet på de disponible overvågningskuttere blev brugt til andre formål netop i oktober måned. Der er ingen kendte eksempler på, at både med jødiske flygtninge blev fanget af tysk politi på åbent hav. Det er i dag omstridt, hvor meget henholdsvis fiskere og flygtninge vidste om risikoen for at blive fanget på Øresund i de dage, flugten stod på.

Inskription fra mindesmærket

Kilder til Gilleleje Havn

Hør her norske Vilhelm Lind fortælle om en kaotisk afskibning fra Gilleleje havn, som endte med, at et stort skib sejlede af sted, inden alle de tilstedeværende jødiske flygtninge på havnen nåede at komme med. Her fortæller også Chane Anna Walow sin beretning om overfarten til Sverige, hvor den motorbåd, hun og hendes familie var med, blev påsejlet af et svensk marinefartøj.

Vilhelm Lind

Chane Anna Walow

PDF-fil: [Afskibning og overfart](#)

Gå nu om bag museet ved det nuværende bibliotek og find Shoah-mindesmærket og båden Mågen. Her kan I få et indtryk af hvordan flygtninge var stuvet sammen under overfarterne. Shoah-monumentet kan give anledning til en samtale om minder og erindring: Hvad bliver husket og fortalt i dag? Hvorfor bliver oktober 1943 mindet? Hvordan mindes man de danske jøders flugt til Sverige?

Gilleleje Museum

Fortæl eleverne følgende:

Historien om de danske jøders flugt til Sverige er verdensberømt. Den har på mange måder fungeret som "et lys i mørket", fordi der ikke er ret mange eksempler på, at store grupper af jøder undslap Holocaust. At de danske jøder overlevede, skyldes dels, at Sverige ligger så tæt på Danmark, dels at Sverige tog imod flygtningene, og desuden, at jødernes status som medborgere gennem hele besættelsestiden blev anerkendt af et stort flertal af den danske befolkning. Mange helt almindelige mennesker, der ikke i øvrigt var involveret i modstandsbevægelsen, hjalp deres jødiske medborgere undervejs på flugten. Historien betragtes derfor som et lærestykke i solidaritet med en udsat gruppe af medborgere. Shoah-mindesmærket vidner om, at nogle af de jøder, der reddede sig i land i Sverige, føler, at Danmark og danskerne bidrog til at redde deres familier og deres liv.

I maj 1997 blev skulpturen "Teka Bashofar Gadol" afsløret på plænen udenfor Pyramiden i Gilleleje. Teka Bashofar Gadol er hebraisk og betyder "Lad den store shofar forkynde ...", en sætning, der står i den jødiske bønnebog og fremsiges tre gange om dagen i forbindelse med de jødiske gudstjenester. Statuen er skænket af Yuli Ofer, en israelsk skibsreder, industrimand og kunstmæcen.

Men som I har set og hørt i dag, var flugten til Sverige ikke uden konsekvenser. Den kostede liv, brød familier op og kostede de danske jøder mange penge og værdier. Faktisk regner forskere i dag med, at flugten gennemsnitligt kostede 1000 kr. pr. person svarende til minimum 20.000 kroner pr. person i dagens penge. Pengene blev bl.a. betalt til de fiskere, der sejlede jøderne til Sverige. Det faktum, at fiskerne tog sig betalt, har til en vis grad medført, at der er blevet stillet spørgsmålstegn ved fiskernes solidariske indsats fx her i Gilleleje.

Stil derefter eleverne følgende refleksionsspørgsmål:

- ”Hvad gjorde størst indtryk på Jer i dag?”
- ”Hvad tager I med Jer?”
- ”Hvad får I lyst til at vide og forstå mere om?”

Fortæl derefter eleverne om det videre undervisningsforløb, du har planlagt.

Forslag til Arbejdsspørgsmål

- Hvorfor lykkedes det ca. 95 % af de danske jøder at undgå deportation til KZ-lejrene?
- Hvorfor var antisemitismen ikke ligeså udbredt i Danmark som i andre dele af Europa?
- Hvorfor mindes vi i Danmark netop denne begivenhed i form af store mindearrangementer og mindesmærker og som del af skolens historiekanon?
- Hvilken del af historien fremhæver vi i Danmark, når oktober 1943 mindes?
- Hvilken rolle spiller flugten i vores forståelse af Danmark som nation?
- Hvad kan og bør vi lære af denne historie?

I kan komme nærmere et svar på alle disse spørgsmål gennem arbejde med nogle af de materialer, der er henvist til nedenfor:

Litteraturhenvisninger og henvisninger til yderligere undervisningsmateriale om oktober 1943 og Holocaust i Danmark, finder du på folkedrab.dk